

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2011

Odkaz ýpanielskych scholastikov

Minulý rok som sa dostala do konfliktu v otázke „Kto je naozaj ekonóm?“ A dnes musím zahabene konštatovať, že môj pohľad bol veľa mi obmedzený. Ľudia resp. učiteľia v škole mi podsunuli myšlienky bez toho aby som polemizovala o ich pravdivosti. Popolhádom nielen na ich ale aj na svoju hlavu, keď som v tomto smere bola skôr pasívnou študentkou. Adam Smith bol preto pre mňa odjakživa prvým mužom ekonómie, od ktorého sa to všetko odvodzovalo. Ešte teraz sa sčervenám, keď si spomínam s akým opovrnutím som sa dívala na svojho protivníka v diskusii o naozaj ekonomii. Teraz musím konštatovať, že som sa hlboko mylila a ja som v tej diskusii bola tá mladá a neskusená. Neuvedomila som si vplyv veľkého Tomáza Akvinského, nepoznala Navara, Mercata či de Sota a ich slávnu školu zo Salamanky.

Môj obzor sa rozšíril a svoje dlhodobé názory som musela prehodnotiť vďaka prelomovej knihe Alejandra A. Chafuena **Viera a Sloboda (Ekonomické myslenie neskorých scholastikov)**¹, ktorá sa mi pred časom dostala do rúk. Presne tak ako píše aj Michael E. Novak na jej prebale:

Len o niekoľkých knihách môžeme tvrdiť, že otvárajú naše obzory novým skutočnostiam a vedú k podstatnej revízii dlhodobých názorov. Táto štúdia je takou knihou.

Chafuenaova kniha poskytuje komplexnú analýzu ekonomického myslenia španielskych scholastikov v období „Siglo de Oro Español“, teda v období španielskeho zlatého storočia, čím potvrdzuje mnohokrát odsudzovanú myšlienku, že kresťanská morálka je v súlade a dokonca podporuje slobodný trh.

Predstavitelia neskorých scholastikov vychádzali z učenia Tomáza Akvinského. Hľadali morálne princípy ľudského konania, ale dnes sa však zabúda, čo všetko nám zanechali. Aj keď tvorili pred mnohými storočiami, ich dielo a ich myšlienky sú opäť aktuálne najmä teraz v časoch, keď si mnohí ekonomickí predstavitelia myslia, že etika a sloboda sú vzájomne nekompatibilné a kresťanskí predstavitelia sa prikláňajú skôr k tzv. sociálnej spravodlivosti.

Súkromné vlastníctvo

Neskorí scholastici podobne ako Tomáš Akvinský kladli veľký dôraz na súkromné vlastníctvo a odsudzovali spoločné vlastníctvo, a to nielen z ekonomického ale aj z etického uhľadu. Domingo de Soto tvrdil:

*Tí, ktorí nevlastnia, nemôžu byť zdedení.*²

Teda vo svete bez súkromného vlastníctva, by cnosti ako zdednosť, pohostinnosť alebo veľkorysosť neboli možné. Správnosť súkromného vlastníctva obhajovali nielen výrokmi zo Svätého písma, ale aj logickými argumentmi. Tvrdili, že súkromne vlastnené statky sú lepšie obhospodarované ako tie, ktoré sú vlastnené spoločne. Bañez vo svojom diele **De iure et iustitia Decisiones** píše celkom jasne:

*Vieme, že poľia nebudú obrábané správne, ak budú v spoločnom vlastníctve.... Preto vidíme, že je užitočné, aby statky boli rozdelené.*³

alší argument v prospech súkromného vlastníctva je jeho nevyhnutnosť pre udržanie mieru a harmónie medzi ľuďmi. Spoločne vlastnené statky vyvolávajú neustále spory, keďže všetci ich chcú uživiť, ale nikto nechce do spoločného prispievať. Spravodlivosť je žiaducim efektom súkromného vlastníctva.

Scholastici, ktorí boli prevažne kňazmi a mníchmi, aj vo svojich vlastných radoch poukazovali na neefektivosť spoločného vlastníctva.

¹ Alejandro A. Chafuen, *Viera a sloboda (Ekonomické myslenie neskorých scholastikov)*, Wolters Kluwer, 2011.

² Domingo de Soto, *De iustitia et iure*, 1553.

³ Domingo Bañez, *De iure et iustitia Decisiones*, 1594.

Sme príliš márnотratní.....Je iste prirodzené, že udia utrácajú viac, ak získajú veci zo spoločného, ako keby by si ich museli obstaráť sami. Veľkosť výdavkov je neuveriteľná.⁴

Verejné financie

Neskorí scholastici sa vo svojich dielach zaoberali aj otázkami verejných financií, zdanenia a podstatou i formou vlád. Nebola pre nich dôležitá forma politického systému, ale práva a podmienky ľudí v spoločnosti. Ako píše aj Juan de Mariana:

Politici sa obyčajne pýtajú aká forma vlády je najlepšia. Pre mňa je táto otázka druhotná, lebo som videl prekvitajúce štáty, ktoré boli republikou, aj tie, ktoré mali panovníka.⁵

De Mariana jasne definoval vzťah panovníka resp. vlády k fyzikálnej politike.

Predovšetkým musí panovník obmedziť zbytočné výdaje a uložiť mierne dane.⁶

Nielsen de Mariana, ale aj Domingo de Soto i Diego de Saavedra Fajardo navrhovali, aby panovník resp. vláda zbytočne neutrácali peniaze získané od daňových poplatníkov a udržiavali prebytkový alebo vyrovnaný rozpočet. Podľa Mariana je vyrovnaný rozpočet *hlavnou starosťou* panovníka a scholastici navrhujú, že najefektívnejšou cestou ako ho dosiahnu je znížiť výdavky a nie zvýšiť dane. Zvyšovanie daní chápali neskorí scholastici ako zhoršenie chudoby.

Dane sú všeobecne katastrofou pre ľudí a nepochybne morou pre vládu. Pre tých prvých sú vždy príliš veľké, pre tých druhých zase nikdy nie sú dostatočné.⁷

Fernandez Navarrete vo svojom diele **Conservacion de Monarquias** (Zachovanie monarchie) jasne odsudzuje vysoké dane, ktoré pripisoval stále sa zväčšujúcim vládnym výdavkom. Tie boli spôsobené aj stále sa zväčšujúcou byrokraciou na kráľovskom dvore. Navarrete navrhoval

...zabrániť budúcemu zväčšovaniu kráľovského dvora. Musíme ho vyistiť a zbaviť od mnohých dnešných príživníkov.⁸

Nie je tento obraz až nápadne podobný súčasnej situácii nielen v Európe. Všetky európske krajiny sa boja so stále narastajúcim dlhom, nevyrovnanými rozpočtami, zvyšujúcim sa daňami a veľkou byrokraciou. A akosi sa stále vyhýbajú efektívnemu riešeniu problémov.

Teória peňazí

Scholastici tiež analyzovali rast peňažnej zásoby a jej vplyv na ceny. Mariana upozornil, že

Ak sa zákonná hodnota meny zníži, ceny všetkých statkov sa zvýšia v rovnakom pomere.⁹

Názor, že množstvo peňazí ako jeden z hlavných faktorov ovplyvňuje ich hodnotu je charakteristický pre takmer všetkých predstaviteľov neskoršej scholastiky. Lusi de Molina argumentuje:

Existuje vždy dôvod prečo by peniaze na jednom mieste cennejšie ako na inom. A to preto lebo na jednom mieste sú vzácnejšie ako kdekoľvek inde... Práve tak ako nadmerná hojnosť statkov

⁴ Juan de Mariana, *Discurso de las Cosas de la Compañía*, 1623.

⁵ Juan de Mariana, *Biblioteca de Autores Españoles*, vol.30.

⁶ Juan de Mariana, *Tratado Sobre la Moneda de Vellon*.

⁷ Juan de Mariana, *Biblioteca de Autores Españoles*, vol.30.

⁸ Pedro Fernandez Navarrete, *Conservacion de Monarquias*, 1619.

⁹ Juan de Mariana, *Tratado Sobre la Moneda de Vellon*.

*spôsobuje rast cien, tak nadmerná hojnosť peňažnej zásoby spôsobuje rast cien. Dôvodom je, že peniaze sa stávajú menej hodnotné.*¹⁰

Scholastici odsudzovali znehodnocovanie peňaží zo strany panovníka a kládli veľký dôraz na stabilitu a nemennosť meny. De Soto poznamenal:

*Peniaze by mali napodobovať prirodzené právo, vždy stále a nemenné.*¹¹

V rovnakom duchu sa vyjadril aj Mercado:

*Hodnota, váha i vzťah peňaží musia byť čo možno najtrvalejšie a najstálejšie.... Republika by mala mať menu s rovnakou hodnotou aspoň počas dvadsiatich generácií. Aby právnikovia poznali, čo zdedili po svojich prarodičoch a čo vo svojej добрote rozmnožili, získali a zanechali svojim deťom.*¹²

Mariana taktiež odsúdil znehodnocovanie meny z vôľe panovníka a prirovnal to ku krádeži, keďže dochádza k porušeniu vlastníckych práv. Ceny tovarov rastú a vzetci obchodníci okrem krádeže na alej disponujú tým istým množstvom peňaží. Radil, že je lepšie nechať veci v pôvodnom stave, lebo zo zmeny vždy profituje len panovník. Dodáva, že z krátkodobého hľadiska môže rast peňažnej zásoby spôsobiť rast produkcie, keďže ľudia sa budú chcieť zbaviť znehodnotených peňaží.

Na základe výzvy spomenutého môžeme konštatovať, že predstavitelia neskorej scholastiky tvrdo odsudzovali bankový systém založený na čiastočne krytých peňažiciach.

A opäť nie je aj téma znehodnocovania meny aktuálna vo svetle dnešných udalostí v USA a Európskej menovej únii, kde sa peňažná zásoba neustále zvyšuje pod tlakom tzv. krízových opatrení?

Obchod a zisk

Postoj španielskych scholastikov k obchodu bol prelomový. Ako prví morálni teológovia, obchod neodsudzovali a nepokladali za hriech, ale obchodné aktivity bez podvodu a sťi cháпали ako morálne indiferentné. De Soto poukázal, že obchod

*...je ako jedlo, je morálne indiferentným činom, ktorý môže byť dobrý alebo zlý v závislosti na cieľoch a okolnostiach.*¹³

S obchodom úzko súvisí aj zisk. Neskorí scholastici analyzovali, kedy je zisk získaný z obchodu v súlade s morálnymi princípmi. Tvrdili, že zisk je akceptovateľný, ak je získaný predajom a nákupom za spravodlivú cenu. Mnohí predstavitelia ostro kritizovali názor, že obchodník musí vždy predať so ziskom. Tak ako majú obchodníci právo na zisk tak musia čeliť pri svojom obchodovaní aj stratám. Nato poukázal aj Juan de Medina:

*Tí, ktorí sa sami rozhodnú za a s podnikaním .... musia sa sami vystaviť zisku i strate. A keď utrpia stratu, nesmú ju presunúť na kupujúceho alebo na republiku.*¹⁴

Neskorí scholastici sa taktiež zaoberali aj medzinárodným obchodom. Juan de Mariana zistil, že je prospešné ak medzinárodný obchod nie je zaťažovaný clami a daňami, keďže tieto zvyšujú cenu importovaných tovarov. Bartolomea de Albornóze konštatoval:

¹⁰ Luis de Molina, , *De iustitia et iure*, Moguntiae, 1614.

¹¹ Domingo de Soto, *De iustitia et iure*, Madrid, 1968.

¹² Tomas de Mercado, *Suma de Tratos y Contratos*, 1594.

¹³ Domingo de Soto, *De iustitia et iure*, Madrid, 1968.

¹⁴ Juan de Mariana, *Del Rey y de la Institucion Real*.

Kupovanie a predávanie je silou ľudského života, ktorý udržuje vesmír. Vďaka kupovaniu a predávaniu je svet zjednotený, vzdialené krajiny a národy, ľudia rôznych jazykov, zákonov a spôsobu života sú prepojení.¹⁵

Spravodlivá cena

Jednou z najdôležitejších otázok, ktorou sa neskorí scholastici zaoberali, bola otázka spravodlivej ceny. Snažili sa nájsť odpoveď na to, aká cena statku môže byť z morálneho hľadiska pokladaná za spravodlivú.

Spravodlivou cenou nazývali scholastici cenu, ktorá je výsledkom výmennej spravodlivosti uskutočnenej bez podvodu a lsti. Luis de Molina zhrnul svoj záver o spravodlivej cene do nasledujúceho záveru:

Predovzetským by sme si mali vziať, že cena sa pokladá za spravodlivú alebo nespravodlivú nie pre prirodzenosť vecí samotných. To by nás viedlo k ich ohodnoteniu vzhľadom na ich užitočnosť a dokonalosť, ale vzhľadom k ich schopnosti prospievať ľudskému úžitku.... To vysvetľuje, prečo môže byť dom spravodlivo predaný za vyššiu cenu ako kôň, i dokonca otrok, napriek tomu, že otrok i kôň sú pod prirodzenosťou užitočnejší ako dom.¹⁶

Teda neskorí scholastici tvrdili, že veci by mali byť ocenené podľa ich užitočnosti a nie podľa ich podstaty resp. veku nákladov. Svätý Bernardin vyhlásil, že

....trhová cena je spravodlivá bez ohľadu na to, či výrobca získava alebo stráca, teda či sa nachádza nad úrovňou nákladov alebo pod ňou.

Neskorí scholastici v teórii spravodlivej ceny analyzovali aj vzťah ceny a znalosti. Argumentovali, že profitovať vďaka svojej znalosti resp. neznalosti ostatných účastníkov výmeny nie je nezákonné. Teda znalosť resp. neznalosť nemení spravodlivú cenu. Naopak kupujúci má právo využiť svoje znalosti vo svoj prospech, k získaniu zisku.

Z dôvodu spravodlivej ceny sa scholastici zaoberali aj otázkou monopolu. Všeobecne odsudzovali monopol, ktorý vznikol alebo z vôle zamestnávateľa a alebo z vôle zamestnancov. Za jediný prípustný monopol pokladali v určitých prípadoch monopol, ktorý vznikol z vôle verejnej autority a je to so súhlasom poddaných. Pedro de Aragón tvrdí,

...monopol nie je nespravodlivý, pokiaľ predáva a nakupuje za spravodlivú cenu.¹⁷

Mzdy

Neskorí scholastici chápali mzdy podobne ako iné ekonomické statky ako výsledok výmennej spravodlivosti. Nadväzovali na Tomáza Akvinského, ktorý popisoval mzdu ako odmenu za prácu, ale boli ešte o niečo liberálnejší. Svätý Anton tvrdil, že mzdy sú identické s cenami a musíme ich posudzovať ako cenu ktoréhokoľvek iného statku. Molina považoval za spravodlivú mzdu tú,

...ktorá je jednotlivcovi určená, je aspoň na rovnakej úrovni ako tá najnižšia mzda, ktorá sa všeobecne vypláca v tej oblasti, v tom meste a v takej istej službe.....a nie to, čo je dostatočné pre jeho život, o to menej pre život jeho detí a rodiny.¹⁸

Scholastici odsudzovali názor, že mzda by mala byť dostatočná pre zaopatrenie jednotlivca a jeho rodiny. Dobrovoľný charakter pracovnej zmluvy, ktorý bol podľa scholastikov podmienkou spravodlivej

¹⁵ Bartolome de Albornóz, *Arte de los Contratos*, Valencia, 1573.

¹⁶ Luis de Molina, *La Teoría del Justo Precio*.

¹⁷ Pedro de Aragón, *De Iustitia*.

¹⁸ Luis Molina, *De Iustitia et Iure*, Moguntiae, 1614.

mzdy vyvracal takéto tvrdenia a zároveň odsudzoval okradanie zamestnávateľov zamestnancami z dôvodu nízkej mzdy. De Soto argumentuje:

...nedostatočné mzdy nie je možné považovať ako ospravedlnenie drobných krádeží...Za ťižkých okolností nemôžu sluhovia tajne nie o vziať svojím pánom s odôvodnením, že nie sú dostatočne dobre platení.¹⁹

Scholastici taktiež odsudzovali vymáhanie výšky miezd pomocou zákonov. Villalobos píše:

A pokiaľ oni (zamestnanci) hovoria, že mzda je pod spravodlivým minimom, zdá sa, že im nemôžeme veriť, pretože ak by mohli nájsť iného zamestnávateľa, ktorý by im platil viac, zlí a pracovali by pre neho.²⁰

Ako vidíme scholastici neboli zástancami minimálnej mzdy, ktorej fenomén prevláda na celom svete. Len málo krajín nemá minimálnu mzdu zakotvenú v zákonoch alebo ustanovenú odborármi.

Záver

Je zrejmé, že Adam Smith, tak ako som sa mylne domnievala, nebol prvým, ktorý položil základy liberálneho ekonomického myslenia. Murray Rothbard v knihe **The Foundations of Modern Austrian Economics** poukázal, že aj idey rakúskej ekonomickej školy majú svoje korene v učení španielskych scholastikov. Vplyv učencov zo Salamanky na klasických liberálnych ekonómov popisuje aj A.Chafuen:

Cestu vedúcu od niektorých myšlienok neskorých scholastikov k myšlienkam klasického liberalizmu je možné sledovať celkom ahko.

Ako vidíme španielski scholastici sú studnicou liberálneho ekonomického myslenia, z ktorej môžeme čerpať aj dnes. Otázka súkromného vlastníctva, neustále zvyšujúcich sa vládnych výdavkov, rastúcej zásoby s dôsledkom znehodnocovania meny sú stále aktuálne aj dnes, niekedy dokonca ešte viac ako v čase španielskych scholastikov.

---

¹⁹ Domingo de Soto, *De Iustitia et Iure*, 1553.

²⁰ Enrique Villalobos, *Summa de la theologia moral y canonical*, Diego de Cusio, 1623.